

Witold Chmielewski

STANISŁAW SKRZESZEWSKI A HENRYK ROWID

Abstract

Stanisław Skrzyszewski while managing Polish education based his ideas on Henryk Rowid's pedagogical thought. He got to know it while working at the National Pedagogium in Kraków. It was mostly visible after war and before the announcement of the battle with "right-nationalistic bias" in education in September 1948. In Stanisław Skrzyszewski's understanding and according to his ideas a post-war man was supposed to be brought up for the needs of newly shaped reality which resulted from ideological and political assumptions of the communist party. Skrzyszewski differed in that matter from the headmaster of the Pedagogium. He also differed because while being a minister of education he supported the education of pedagogic secondary school teachers rather than in pedagogium. As far as the connection with Henryk Rowid's ideas is concerned, one must remember about Skrzyszewski's negative attitude towards people with whom he had worked before the war in the National Pedagogium in Kraków. The attitude was the result of ideological and political views of the colleagues.

Key words: influence, relations, using the experience

Słowa kluczowe: wpływ, relacje, wykorzystanie doświadczeń

Stanisław Skrzyszewski, nauczyciel Państwowego Pedagogium w Krakowie w latach 1934–1939, przebywał w czasie okupacji niemieckiej na terenie Związku Radzieckiego, gdzie umocnił i rozwinął swoje przedwojenne związki z komunizmem i stał się gorącym zwolennikiem systemu sprawowania władzy w tym kraju. Był kierownikiem Wydziału Kultury i Oświaty (Wydziału Szkolnego) prezydium Zarządu Głównego Związku Patriotów Polskich. Już na tym stanowisku wykorzystywał nabyte w Pedagogium doświadczenie w kwestii zapewnienia nauczycieli na potrzeby odbudowywanego w przyszłości szkolnictwa w kraju¹. Sytuacja społeczno-polityczna w wolnym od okupanta niemieckiego kraju stwarzała nowe wyzwania, w tym również w dziedzinie edukacji. Zostając kierownikiem Resortu Oświaty, nie mającego społecznego poparcia Polskiego Komitetu Narodowego, czy też będąc ministrem oświaty w Rządzie Tymczasowym, a następnie

¹ *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB) 1998, t. XXXVIII/3, s. 420; *Archiwum Ruchu Robotniczego*, t. II, red. F. Tych, Warszawa 1975, s. 68, 117, 123–127. W okresie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej był ambasadorem Rzeczypospolitej Polskiej w Paryżu.

od 6 lutego 1947 roku do 7 lipca 1950 roku², Stanisław Skrzyszewski musiał sprostać zadaniom związanym z odbudową i rozwojem szkolnictwa. Swoją uwagę na tym stanowisku skoncentrował w dużej mierze na zagadnieniach ideologiczno-wychowawczych. Znalazło to swój wyraz w wydawanych zarządzeniach i realizowanych kierunkach pracy administracji szkolnej wszystkich szczebli.

W początkowym okresie kierowania polską oświatą nawiązywał do myśli pedagogicznej, reprezentowanej przez dra Henryka Rowida, z którą miał możliwość zapoznać się, prowadząc zajęcia w kierowanym przez niego Państwowym Pedagogium w Krakowie. Wspólnie z Rowidem rozwijali działalność w Związku Nauczycielstwa Polskiego na szczeblu centralnym w Wydziale Pedagogicznym, a zwłaszcza w Sekcji Kształcenia Nauczycieli, jak również w Zarządzie Okręgu w Krakowie. Obydwaj byli przez pewien czas wykładowcami w Instytucie Pedagogicznym w Katowicach i prowadzili zajęcia w Studium Pedagogicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego i na Wyższych Kursach Nauczycielskich ZNP w Krakowie³. Korzystanie przez Skrzyszewskiego z dorobku pedagogicznego Rowida szczególnie widoczne było zaraz po zakończeniu działań wojennych i przed ogłoszeniem walki z „odchyleniem prawicowonacjonalistycznym” w oświacie na zebraniu w dniu 14 września 1948 roku⁴. Można w tym czasie zauważyć wiele zbieżności w inicjatywach ministra z niektórymi poglądami Henryka Rowida. Obejmowały one takie zagadnienia, jak: kształcenie nauczycieli szkół powszechnych, uspołecznienie człowieka (nauczyciela), rola Związku Nauczycielstwa Polskiego, znaczenie samorządu szkolnego, a zwłaszcza klasowego. Skrzyszewski, wzorem Rowida, dążył do wychowania człowieka uspołecznionego. W tym duchu miał również być kształcony nauczyciel⁵. W jego rozumieniu i zgodnie z jego przekonaniem miało to być człowiek budujący nową rzeczywistość, wynikającą z założeń ideologiczno-politycznych partii komunistycznej, wychowany w głównej mierze na pedagogice radzieckiej⁶. W tym miejscu różnił się w zasadniczy sposób od Rowida. Realizację idei wychowania człowieka uspołecznionego upatrywał między innymi w dobrze zorganizowanym, sprawnie działającym samorządzie uczniowskim⁷. Myśl tę zawarł w pierwszym, obszerniejszym okólniku Resortu Oświaty PKWN dotyczącym kierunków i form pracy wychowawczej. Zalecił w nim, aby „młodzieży, która w pewnym wieku okazuje zainteresowania dla życia w organizacjach, należy stworzyć odpowiednie możliwości w ramach szkoły dopuszczając samorząd uczniowski do stosownych funkcji”⁸. Wkrótce jednak odstąpił od tej koncepcji dając pierwszeństwo w wychowaniu młodego poko-

² W. Chmielewski, *Polska administracja szkolna w latach 1944–1950*, Piotrków Trybunalski 2010, s. 105.

³ Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej: AUJ), sygn. SII 619 (teczka osobowa), *Umowa zawarta między Dziekanem Wydziału Filozoficznego UJ Władysławem Konopczyńskim a Stanisławem Skrzyszewskim w dniu 4 listopada 1938 r.*; S. Skrzyszewski, *Dydaktyka w zakładach nauczycieli szkół powszechnych*, „Ruch Pedagogiczny” 1938/39, nr 4–5, s. 105; PSB 1998, t. XXXVIII/3, s. 420.

⁴ W. Chmielewski, *Polska administracja...*, s. 397–405.

⁵ E. Krochmalska-Gawrosińska, *Henryk Rowid kreator idei pedagogicznych*, Piotrków Trybunalski 2005, s. 69, 71.

⁶ W. Chmielewski, *Kształcenie nauczycieli w okresie ideologizacji szkolnictwa (1944–1956)*, Warszawa 2006, s. 6, 82, 295.

⁷ E. Krochmalska-Gawrosińska, *Henryk Rowid...* s. 69, 70.

⁸ *Okólnik z dnia 24 listopada 1944 r. [...] w sprawie akcji wychowawczej w szkołach średnich ogólnokształcących i zawodowych*, Dziennik Urzędowy Resortu Oświaty [PKWN], (dalej: Dz. Urz. RO) 1944, nr 1–4, poz. 29.

lenia oficjalnie działającym organizacjom młodzieżowym, a zwłaszcza Związkowi Walki Młodych, likwidując zarazem stowarzyszenia katolickie na terenie szkoły⁹. Od 1948 roku samorządy szkolne, w tym klasowe, były — np. w liceach pedagogicznych — w coraz większym stopniu marginalizowane, a ich rolę przejmowały zarządy Związku Młodzieży Polskiej¹⁰.

Stanisław Skrzyszewski, będąc ministrem oświaty poświęcał wiele uwagi kwestii kształcenia nauczycieli. Wynikało to z dwóch powodów: po pierwsze — ogromnego braku kadry pedagogicznej, po drugie — doceniania roli i znaczenia zawodu nauczycielskiego, wyniesionego z pracy w Pedagogium Rowida, w wychowaniu młodego pokolenia i przebudowie społeczeństwa, czyli ukształtowania człowieka uspołecznionego, ale według nowych, komunistycznych kryteriów. W latach 1944–1945 nawiązywał wyraźnie w kształceniu i doksztalcaniu nauczycieli do postulatów i praktyki pedagogicznej Henryka Rowida. Już w dniu 1 września 1944 roku ukazało się zarządzenie kierownika Resortu Oświaty Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, w którym informowano, że utrzymuje się nadal dwuletnie pedagogia w niezmienionym kształcie programowym i organizacyjnym¹¹. Stanowisko to potwierdzono później na konferencji dyrektorów szkół średnich i zakładów kształcenia nauczycieli w Krakowie w lutym 1945 roku, podczas której zakomunikowano, że „stosunek władz szkolnych do zakładów kształcenia nauczycieli, a zwłaszcza do Pedagogium jest bardzo przychylny”¹².

W zarządzeniu z dnia 1 września 1944 roku podano do wiadomości, że tworzy się Roczny Kurs Nauczycielski (wykazujący duże podobieństwo do Państwowego Kursu Nauczycielskiego, organizowanego przez Henryka Rowida) dla kandydatów posiadających świadectwo dojrzałości, skracając czas nauki w liceach pedagogicznych z trzech do dwóch lat, przy zachowaniu prawie niezmienionego programu nauczania. Zalecono radom pedagogicznym opracowanie programów, dostosowanych do nowych warunków nauczania i przesłanie ich do kuratoriów (podobnie przed wojną przesyłano do kuratorium, celem zatwierdzenia, program nauczania w Pedagogium krakowskim)¹³. Podstawową formą kształcenia nauczycieli miały być licea pedagogiczne.

Z kolei w programie opracowanym w Lublinie pod bezpośrednim nadzorem i przy czynnym udziale kierownika Resortu Oświaty, na potrzeby trzymiesięcznych wstępnych kursów pedagogicznych dla absolwentów gimnazjów ośmioklasowych, liceów ogólnokształcących lub równorzędnych szkół zawodowych, którzy posiadali świadectwo dojrzałości i nie przekroczyli trzydziestego roku życia, duży nacisk położono na

⁹ Archiwum Państwowe w Krakowie (dalej: APK), zespół: Państwowe Pedagogium w Krakowie, sygn. PPK 51, *Protokół pierwszego posiedzenia Rady Pedagogicznej Państw[owego] Pedagogium w oswobodzonym Krakowie, odbytego w budynku tymczasowym przy ul. Grodzkiej l. 60 dnia 10 lutego 1945 r. pod przewodnictwem Wandy Bobkowskiej; Okólnik z dnia 20 grudnia 1944 r. [...] w sprawie organizacji młodzieżowych na terenie szkół*, Dz. Urz. RO 1944, nr 1–4, poz. 40; *Okólnik Nr 8 z dnia 21 lutego 1945 r. [...] w sprawie organizacji młodzieżowych na terenie szkół*, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty (dalej: Dz. Urz. Min. Ośw.) 1945, poz. nr 26.

¹⁰ W. Chmielewski, *Kształcenie nauczycieli...*, s. 295, 299.

¹¹ *Zarządzenie kierownika Resortu Oświaty z dnia 1 września 1944 [...] w sprawie organizacji studiów nauczycielskich w roku szkolnym 1944/45*, Dz. Urz. RO 1944, nr 1–4, poz. 10.

¹² APK, sygn. PPK 51, *Protokół z pierwszego posiedzenia Rady Pedagogicznej Państw[owego] Pedagogium w oswobodzonym Krakowie, odbytego w budynku tymczasowym przy ulicy Grodzkiej l. 60 dnia 10 lutego 1945 roku pod przewodnictwem dyrektorki Dr Wandy Bobkowskiej*.

¹³ *Zarządzenie kierownika Resortu Oświaty z dnia 1 września 1944 [...] w sprawie organizacji studiów nauczycielskich w roku szkolnym 1944/45*, Dz. Urz. RO 1944, nr 1–4, poz. 10.

zagadnienia psychologii pedagogicznej, tak bliskiej Henrykowi Rowidowi i Stanisławowi Skrzyszewskiemu. W zakresie pedagogiki, historii wychowania i kształtowania cech nauczyciela odwoływano się głównie do poglądów i inicjatyw reformatorskich Stanisława Konarskiego, Komisji Edukacji Narodowej, a przede wszystkim do postulatów Bronisława Trentowskiego, Ewarysta Estkowskiego i Jana Władysława Dawida, których to nieżyjący dyrektor krakowskiego Pedagogium brał za przykład. Również preferowane przez Henryka Rowida formy pracy dydaktycznej (nauczanie pod kierunkiem, niektóre elementy „pracy twórczej”, metoda Decrola, system daltoński) zamieszczono w opracowanym programie trzymiesięcznego kursu. Wiele miejsca przeznaczono na problematykę życia dziecka w środowisku. Realizacja tego działu programu miała zmierzać do wychowania człowieka uspołecznionego¹⁴. Można stwierdzić, że program wstępnego trzymiesięcznego kursu dla nauczycieli niewykwalifikowanych był wyjątkowo mocno osadzony w postulatach pedagogicznych Henryka Rowida.

Na podkreślenie zasługuje fakt dość szybkiego zrezygnowania po wojnie, mimo wcześniejszych zapewnień o poparciu władz, z pedagogium jako formy kształcenia nauczycieli na poziomie wyższym. Złożyło się na to kilka przyczyn: 1) zakłady te oparte na liceach ogólnokształcących wydłużały cykl edukacyjny przygotowania do zawodu w okresie dużego zapotrzebowania na wykwalifikowanych nauczycieli, 2) brak było do tej formy edukacji nauczycielskiej odpowiedniej liczby kandydatów¹⁵, 3) Stanisławowi Skrzyszewskiemu nieobce było zaprezentowane przez prof. Władysława Heinricha, jego mistrza, stanowisko w sprawie kształcenia nauczycieli w pięcioletnich seminariach nauczycielskich na Zjeździe Nauczycielskim w Krakowie w 1918 roku. Minister uważał, że w aktualnej sytuacji rolę tę mogą spełniać licea pedagogiczne¹⁶. Kształcenie nauczycieli na poziomie średnim odpowiadało ówczesnym możliwościom finansowym, organizacyjnym i kadrowym.

Licea pedagogiczne były przewidziane jako forma przejściowa w systemie kształcenia nauczycieli, czyli miały do spełnienia po drugiej wojnie światowej zadanie podobne do tego, jakie dla seminariów proponował Henryk Rowid na Sejmie Nauczycielskim w Warszawie w 1919 roku¹⁷. Za kształceniem kadr pedagogicznych dla szkół powszechnych w seminariach nauczycielskich opowiedział się podczas tychże obrad

¹⁴ *Okólnik z dnia 27 listopada 1944 r. [...] w sprawie organizacji 3-miesięcznych kursów pedagogicznych, Załącznik 1 do okólnika z dn. 27 listopada 1944 r. w sprawie organizacji 3-miesięcznych kursów pedagogicznych* Dz. Urz. RO 1944, nr 1–4, poz. 30; por. H. Rowid, *Środowisko i jego funkcja wychowawcza w związku z programem nauki*, wyd. drugie, Warszawa 1936; tenże, *System daltoński w szkole powszechnej. Z zagadnień metodyki*, wyd. trzecie, Warszawa 1933; tenże, *Szkola twórcza*, Warszawa 1936; E. Krochmalska-Gawrońska, *Henryk Rowid...*, s. 355.

¹⁵ Tamże, s. 58, 59. Po zakończeniu drugiej wojny światowej pedagogia istniała w Lublinie, Warszawie, Łodzi, Kielcach, Poznaniu, Katowicach, Krakowie i Toruniu (przeniesione do Gdańska). W tym czasie ukończyło je 235 osób. Pedagogia w Lublinie i Poznaniu istniała tylko po to, aby mogli dokończyć studia ci słuchacze, którzy je podjęli w latach trzydziestych i nie zdołali tego uczynić przed wybuchem wojny.

¹⁶ *O szkołę polską. Protokół zjazdu delegatów stowarzyszeń nauczycieli z Królestwa, Poznańskiego i Galicji, odbytego w Krakowie w dniach 6, 7, 8, 9 stycznia MCMXVIII*, oprac. F. Szczerkowski, Lwów 1918, s. 102, 103; por.: A. Szumowski, *W walce o postępową szkołę. Rzecz o Henryku Rowidzie*, Warszawa 1977, s. 26, 123, 124.

¹⁷ *O szkołę polską. Pierwszy ogólnopolski wielki zjazd nauczycielski w dniach 14, 15, 16, 17 kwietnia MCMXIX w Warszawie*, oprac. W. Kopczeński, Lwów–Warszawa 1920, s. 180. Krytykę liceów pedagogicznych przeprowadził H. Rowid na III Kongresie Pedagogicznym we Lwowie w 1933 roku, A. Szumowski, *W walce...*, s. 150.

dr Juliusz Saloni, którego Skrzyszewski darzył szacunkiem i zatrudnił w Ministerstwie Oświaty¹⁸.

Poruszając zagadnienie programów kursów wakacyjnych nie sposób nie zauważyć, że pierwsza tego typu forma dokształcania nauczycieli została zorganizowana przez Henryka Rowida już w 1913 roku w Zakopanem¹⁹. Jego zasługi w tym względzie w okresie międzywojennym wysoko ocenił Jan Hulewicz²⁰. W latach czterdziestych i pięćdziesiątych nastąpił dynamiczny rozwój wakacyjnych kursów dla nauczycieli, organizowanych przez Ministerstwo Oświaty, kuratoria okręgów szkolnych i Związek Nauczycielstwa Polskiego. Wykorzystane one jednak zostały w znacznym stopniu do ideologizacji zawodu nauczycielskiego i polskiego szkolnictwa²¹.

W drugiej połowie 1947 roku podjęto próbę sformułowania planu zadań w zakresie wychowania, uwzględniającą realizację haseł ideologiczno-wychowawczych, propagowanych przez władze komunistyczne i pedagogikę radziecką. Do realizacji tego zadania przystąpiono w zdecydowany sposób od strony praktycznej na konferencji kuratorów w sierpniu, a na płaszczyźnie teoretycznej przy pomocy Naukowego Towarzystwa Pedagogicznego w Krakowie. Konkretnie rozmowy w tej sprawie, po konsultacji z bliskimi współpracownikami w Ministerstwie Oświaty: Zanną Kormanową — dyrektorem Departamentu Reformy Szkolnictwa i Wychowania i Edwardem Czernichowskim — naczelnikiem Wydziału Kształcenia Nauczycieli i zastępcą dyrektora Departamentu Szkolnictwa Ogólnokształcącego (przed wojną był dyrektorem Instytutu Pedagogicznego w Katowicach), podjął Stanisław Skrzyszewski z Władysławem Heinrichem — prezesem Naukowego Towarzystwa Pedagogicznego w dniu 5 września 1947 roku²².

Jednym z filarów tej koncepcji był postulat opracowania przez historyków oświaty i wychowania postępowej spuścizny w dziedzinie polskiej myśli i praktyki pedagogicznej, przedstawiony przez ministra w referacie programowym na konferencji Towarzystwa w dniu 23 listopada 1947 roku w Krakowie. Stanisław Skrzyszewski zaproponował bliższe zainteresowanie się w dziedzinie nauk pedagogicznych okresem Reformacji, działalnością Braci Polskich, poglądami Jana Władysława Dawida i Władysława Spasowskiego, koncepcjami pedagogicznymi „Nowych Torów”, Związku Nauczycielstwa Polskiego i właśnie Henryka Rowida²³. Gdy w opracowanych przez Zanną Kormanową postulatach Ministerstwa Oświaty na konferencję Naukowego Towarzystwa Pedagogicznego w sprawie rozwoju nauk pedagogicznych zabrakło nazwiska przedwojennego dyrektora krakowskiego Pedagogium, Skrzyszewski dopisał własnoręcznie „Rowid”,

¹⁸ *O szkołę polską. Pierwszy ogólnopolski...*, s. 181–185.

¹⁹ S. Skrzyszewski, *Z dziejów wakacyjnych kursów uniwersyteckich dla nauczycielstwa*, „Ruch Pedagogiczny” 1938/39, nr 9–10, s. 321.

²⁰ Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie (dalej: Biblioteka PAU i PAN), rkps 1292, J. Hulewicz, fragment pracy poświęconej działalności pedagogicznej Henryka Rowida; S. Skrzyszewski, *Z dziejów wakacyjnych kursów uniwersyteckich dla nauczycielstwa*, „Ruch Pedagogiczny” 1938/39, nr 9–10, s. 328.

²¹ Szerzej: W. Chmielewski, *Kształcenie nauczycieli...*, s. 103–109.

²² AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/16, Notatka, 5 września 1947 roku, k. 57 a.

²³ Tamże, sygn. 478/154, *Konferencja programowa Naukowego Towarzystwa Pedagogicznego przy współdziałaniu Ministerstwa Oświaty z dnia 23 listopada 1947 r. w Krakowie*, k. 8. W konferencji uczestniczyło 13 profesorów: Stefan Błachowski, Jan Stanisław Bystron, Maria Grzegorzewska, Władysław Heinrich, Zenon Klemensiewicz, Mieczysław Kreutz, Stanisław Lempicki, Zygmunt Mysłakowski, Maksymilian Siemieński, Stanisław Skowron, Bohdan Suchodolski, Stefan Szuman i Mieczysław Ziemnowicz. Z Ministerstwa Oświaty przybyli: Stanisław Skrzyszewski, Józef Barbag, Eustachy Kuroczko i Edward Czernichowski, por.: tamże, k. 4.

co przy ówczesnym sprawowaniu rządów autorytarnych miało swoją wagę²⁴. Uczestnicy konferencji podjęli się realizacji zadań sformułowanych przez Ministerstwo Oświaty w zakresie wychowania człowieka w nowych warunkach społeczno-politycznych²⁵.

W dniach 19 i 20 marca 1948 roku odbyła się z inicjatywy ministra oświaty ponownie konferencja Naukowego Towarzystwa Pedagogicznego w Krakowie, poświęcona między innymi realizacji postulatów badań w zakresie nauk pedagogicznych, nakreślonych w listopadzie ubiegłego roku. W obradach wzięło udział 62 profesorów i młodszych pracowników naukowych. Zebranie wniosło — zdaniem ministra — wkład w określenie roli i charakteru polskiej pedagogiki i psychologii w kształtującej się nowej rzeczywistości społeczno-politycznej, a także zawierało elementy krytyki pod adresem niektórych osób związanych z nauką i oświatą²⁶. W trakcie dyskusji Zygmunt Myślakowski podjął próbę krytycznego scharakteryzowania rozwoju pedagogiki w Polsce w minionych dwudziestu latach. Stwierdził:

...obraz pedagogiki przedstawia mi się w ten sposób: u góry warstwa, którą można określić jako filozofię wychowania, u dołu nic, a w pośrodku wulgaryzacja a la Rowid. W warstwie odgórnej brak konkretnych badań, nie wchodzi ona do nauk przyrodniczych i psychiatrii, a związała się z idealizmem filozoficznym. Od [Bronisława] Trentowskiego aż do systemów, które ukazały się w r. 1945; pedagogika to idealizm filozoficzny. Idealizm tkwi w naszym charakterze, od czasów Trentowskiego, [Augusta] Cieszkowskiego itd. Idealizm przeżył się²⁷.

Negatywnej ocenie dorobku nieżyjącego pedagoga przeciwstawił się Jan Hulewicz, stwierdzając: „ocena prof. Myślakowskiego jest krzywdząca bardzo dla Rowida. Bez działalności pedagogicznej Rowida wykształcenie nauczycielstwa byłoby bardzo słabe. Jego postawa była określona ideologicznie”²⁸. Należy tu dodać, że obszerną i pozytywną ocenę działalności pedagogicznej Henryka Rowida, zwłaszcza w dziedzinie kształcenia nauczycieli sformułował również Jan Hulewicz wcześniej na uchodźstwie²⁹ i w latach pięćdziesiątych. Podkreślał też cechy osobowości dyrektora Pedagogium, który był optymistą, odznaczał się pogodną postawą i nigdy nie zrażał się trudnościami, potrafiąc je umiejętnie pokonywać³⁰.

²⁴ Tamże, *Notatka w sprawie postulatów, jakie Ministerstwo Oświaty wysuwa w zakresie nauk pedagogicznych*, [15]XI 1947 — z odrębną adnotacją Skrzyszewskiego: *opracowanie Żanny Kormanowej* oraz podkreśleniami w tekście i uwagami na marginesach, k. 40. Na uwagę zasługuje fakt, że Skrzyszewski odwołując się do Reformacji nie wspomina ani słowa o profesorze Stanisławie Kocie (traktował go jako przeciwnika politycznego, związanego z PSL i Stanisławem Mikołajczykiem) — który dużo pisał na ten temat, por. H. Barycz, *Stanisław Kot — historyk polskiego Odrodzenia i Reformacji*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1978, nr 1/2, s. 5–22.

²⁵ AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/16, Notatka, 23 listopada 1947 roku, por.: W. Chmielewski, *Edukacja nauczycieli szkół podstawowych po II wojnie światowej*, Warszawa 2007, s. 67, 68; tenże, *Polska administracja...*, s. 339, 340.

²⁶ Tamże, Notatka, 19 marca 1948 roku, k. 185, 185 a.

²⁷ Tamże, sygn. 478/155, *Konferencja w sprawie zorganizowania prac naukowo-badawczych w zakresie nauk pedagogicznych, odbyta w Krakowie w dniach 19 i 20 marca 1948*, k. 21.

²⁸ Tamże.

²⁹ J. Hulewicz (Adam Ordega), *Henryk Rowid*, „Wiadomości Nauczycielskie” (Londyn) 1944, nr 3–4, s. 17, 18.

³⁰ Biblioteka PAU i PAN, rkps 1292, J. Hulewicz, fragment pracy poświęconej działalności pedagogicznej Henryka Rowida; tenże, *Henryk Rowid (1871–1944)*, [w:] H. Rowid, *Podstawy i zasady wychowania*, Warszawa 1957, s. 13, 14.

W obronie swojego byłego dyrektora, jako działacza oświatowego, stanął Stanisław Skrzyszewski. Ustosunkowując się do treści dyskusji na konferencji w swoich notatkach zapisał, że Rowid „nigdy nie miał warunków na to, aby stać się naukowcem”³¹. W głównym zaś wystąpieniu podczas obrad Naukowego Towarzystwa Pedagogicznego minister oświaty powiedział:

W związku z dyskusją, jaka się wywiązała około oceny pracy zamordowanego przez hitlerowców dra Henryka Rowida pragnę przypomnieć, że Ministerstwo Oświaty parokrotnie miało sposobność podkreślić, że uważa go za postępowego działacza pedagogicznego, który na duże zasługi na polu nowych form kształcenia nauczycieli szkół powszechnych³².

W mniej oficjalnych materiałach Skrzyszewskiego, przygotowanych do wystąpienia na posiedzeniu Naukowego Towarzystwa Pedagogicznego, istnieje nieco szersza wersja tego stanowiska wobec dyrektora Pedagogium:

Dyskusja [na konferencji], jak również szerokie jej komentowanie obracały się głównie — nie koło istotnych problemów, a około przykładów. Rowid: a) wielokrotnie w piśmie, mowie uznaliśmy go jako działacza oświatowego, postępowego; b) uznajemy go jako działacza; nigdy nie miał warunków, aby poświęcić się nauce; był działaczem; nie był naukowcem. Organizator czasopiśmiennictwa naukowo-pedagogicznego („Ruch Pedagogiczny”, „Chowanna”). Znaczący i reorganizator szkół kształcących nauczycieli. Doskonalił znacząco potrzeby i możliwości naukowych nauczycielstwa szkół powszechnych; c) męcząca śmierć³³.

Wypowiedź Skrzyszewskiego dowodzi, że wysoko oceniał on dorobek i działalność pedagogiczną Henryka Rowida. Odnosząc się do zajętego przez siebie stanowiska na konferencji w tej kwestii pisał: „Miałem trudne zadanie do wykonania. Nie mogłem przejechać się po Mysłakowskim, którego sekcja takie [pożyteczne] wnioski wykazała [w sferze ideologicznej]; ale nie mogłem również zostawić tych rzeczy i sprawy Rowida bez odpowiedzi”³⁴.

Należy nadmienić, że żadnemu innemu pedagogowi nie poświęcono tyle uwagi podczas konferencji Naukowego Towarzystwa Pedagogicznego w dniach 19 i 20 marca 1948 roku, co Rowidowi. Postawa coraz bardziej wpływowego ministra przyczyniła

³¹ AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/16, Notatka, 20 marca 1948 roku, k. 188, 188 a. Oceniając przebieg konferencji S. Skrzyszewski stwierdził: „Wydaje mi się, że Nauk[owe] Tow[arzystwo] Ped[agogiczne] trzeba będzie skazać na powolną śmierć i szukać innych form organizowania prac naukowo-pedagogicznych. Staruszkowie już nic z siebie dać nie potrafią”, por.: tamże, s. 189. W kontekście niespełniania pokładanych nadziei przez NTP w zakresie opracowania kierunków rozwoju pedagogiki dostosowanej do aktualnych potrzeb, S. Skrzyszewski zlecił Edwardowi Czernichowskiemu podjęcie przygotowań zmierzających do utworzenia Naukowego Instytutu Pedagogiki, por.: tamże, Notatka, 2 kwietnia 1948 roku, k. 208.

³² AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/ 55, *Przemówienie ob.[ywatela] Ministra Dra St[anisława] Skrzyszewskiego*, k. 9.

³³ Tamże, *Materiał do wystąpienia na posiedzeniu zwołanym przez NTP w Krakowie na dzień 19 i 20 marca 1948 r.*, k. 96.

³⁴ Tamże, sygn. 478/16, Notatka, 20 marca 1948 roku, k. 188. Podczas konferencji obrady toczyły się również w komisjach (sekcjach): pedagogicznej, psychologicznej, historii wychowania, oświaty dorosłych i socjologicznej. Z. Mysłakowski był aktywnym członkiem komisji socjologicznej; por. tamże, sygn. 478/155, *Konferencja w sprawie zorganizowania prac naukowo-badawczych w zakresie nauk pedagogicznych, odbyta w Krakowie w dniach 19 i 20 marca 1948*, k. 17.

się do pozytywnego ugruntowania pamięci o dorobku zamordowanego w Oświęcimiu dyrektora krakowskiego Pedagogium w ówczesnej myśli i praktyce pedagogicznej.

Jak wspomniano wyżej, Stanisław Skrzyszewski utrzymywał przed wojną kontakty z Wydziałem Pedagogicznym i Sekcją Zakładów Kształcenia Nauczycieli Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego. Był również we władzach krakowskich ZNP. Poznanie działaczy związkowych szczebla centralnego i okręgowego, zwłaszcza o poglądach lewicowych, czy wręcz komunistycznych okazało się bardzo przydatne. Gdy Skrzyszewski został bowiem kierownikiem Resortu Oświaty, a następnie ministrem, szereg lewicowych działaczy ZNP, związanych z ruchem ludowym powołał na odpowiedzialne stanowiska w administracji szkolnej, np. działacza z Wilna Jana Młynarczyka na p.o. kuratora Okręgu Szkolnego Białostockiego, a następnie Gdańskiego, Karola Kurpiewskiego na p.o. kuratora Okręgu Szkolnego Warszawskiego, Stefana Wojciechowskiego na delegata Resortu Oświaty w Delegaturze Okręgu Szkolnego Kieleckiego w Sandomierzu³⁵. Skierowanie działaczy związkowych do pracy w administracji szkolnej wywołało między innymi kontrowersyjny problem przynależności tej grupy zawodowej do Związku Nauczycielstwa Polskiego³⁶. Skrzyszewski, podobnie jak Rowid, doceniał rolę ZNP w środowisku oświatowym, zarówno w rozwiązywaniu jego kwestii zawodowych, jak i poprawy materialnego bytu nauczycieli. Znajomość funkcjonowania organizacji nauczycielskiej wykorzystywał również Stanisław Skrzyszewski do nacisku na jej członków i działaczy w celach ideologiczno-politycznych. Czynił to wielokrotnie³⁷.

W kontekście związków Stanisława Skrzyszewskiego z Henrykiem Rowidem, Państwowym Pedagogium i krakowskim środowiskiem naukowym na uwagę zasługuje jego stosunek jako ministra do osób, które znał przed wojną, były bowiem dla niego po prostu koleżankami i kolegami z pracy. Od razu należy zaznaczyć, że stosunek ten był zróżnicowany i wynikał z kryteriów ideologicznych i politycznych, które w latach czterdziestych i pięćdziesiątych były dla ministra najważniejsze.

Wanda Bobkowska po wojnie została dyrektorem Pedagogium, minister nie miał do niej uwag. Dr Marian Gluth, będąc członkiem PPR, traktowany był jako aktywista przydatny Ministerstwu Oświaty w kształceniu i indoktrynacji kadr pedagogicznych oraz pracowników naukowych. W połowie marca 1948 roku Gluth zwrócił się z prośbą do ministra o otrzymanie katedry na Uniwersytecie Łódzkim, po usunięciu z niej prof. Sergiusza Hessena. Skrzyszewski podjął w tym kierunku odpowiednie kroki³⁸. W dniu 18 listopada tegoż roku rektor prof. Tadeusz Kotarbiński informował Glutha, że do jego obowiązków w charakterze kontraktowego zastępcy profesora będzie należało kierowanie Zakładem Pedagogiki i Organizacji Szkolnictwa na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Łódzkiego³⁹. Po pewnym czasie minister miał jednak coraz więcej uwag do byłego kolegi z Krakowa i jego niezbyt zaangażowaną postawę poddał publicznej krytyce⁴⁰.

³⁵ W. Chmielewski, *Polska administracja...*, s. 143, 147, 148, 166.

³⁶ Tamże, s. 269–275.

³⁷ Tamże, s. 126–128, 371–382.

³⁸ AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/16, Notatka, 15 marca 1948 r., k. 177; 16 marca k. 178.

³⁹ Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego, zespół: Uniwersytet Łódzki, podzespół: akta osobowe, sygn. 660, Pismo T. Kotarbińskiego z 18 listopada 1948 roku do M. Glutha, informujące go o zatrudnieniu na Uniwersytecie Łódzkim i przydzieleniu zakresu obowiązków.

⁴⁰ AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/16, Notatka, 28 października 1947 roku, k. 100; W. Chmielewski, *Polska administracja...*, s. 562.

Dr Stanisław Turski, matematyk, nauczyciel Pedagogium, został nominowany na stanowisko kierownika grupy operacyjnej Ministerstwa Oświaty na miasto Gdańsk i oddelegowany do dyspozycji Pełnomocnika Rządu. Otrzymał również zadanie uruchomienia politechniki w tym mieście⁴¹. Przyjazne kontakty listowne utrzymywał Skrzyszewski z Janiną Stroczańką, nauczycielką metodyki nauczania elementarnego i psychologii pedagogicznej⁴². Z sympatią wspominał Kazimierę Pollo, nauczycielkę w Szkole Ćwiczeń w Pedagogium. W napisanym do niej liście wyrażał radość, „że w dalszym ciągu z pełnym poświęceniem pracuje dla polskich dzieci”⁴³.

Stanisław Skrzyszewski nie angażował się w obronę osób represjonowanych, które wcześniej znał. Na przykład w przeciwieństwie do Czesława Wycecha⁴⁴ nic nie zrobił w sprawie przywrócenia wolności i powrotu z ZSRR prof. Ludwika Chmaja, który również pracował w Państwowym Pedagogium w Krakowie. Wielokrotnie krytycznie odnosił się do zachowań Zygmunta Mysłakowskiego, zarzucając profesorowi, że niewiele robił dla polskiej szkoły. Wzywał go do wydajnej pracy na rzecz polskiej oświaty⁴⁵.

Szczególnie negatywny stosunek prezentował minister wobec nauczycieli Pedagogium: Karola Starmacha, Henryka Barycza i Jana Hulewicza. Docent Starmach, gdy był zatrudniony w Pedagogium (podstawowym miejscem jego pracy był Wydział Rolniczy Uniwersytetu Jagiellońskiego), zaangażował się w pracę ze słuchaczami (był między innymi współorganizatorem wycieczki botaniczno-geologicznej do Ojcowa w dniu 20 maja 1939 roku⁴⁶). Po wojnie, w dniu 17 września 1946 roku został aresztowany i oskarżony wraz z dwoma innymi pracownikami naukowymi Uniwersytetu Jagiellońskiego — docentem Karolem Buczkim i profesorem nadzwyczajnym Eugeniuszem Ralskim, w tak zwanym procesie krakowskim⁴⁷. Stanisław Skrzyszewski był głównym inicjatorem opracowania i podjęcia w dniu 24 sierpnia 1947 roku rezolucji rektorów wyższych uczelni potępiającej tych pracowników naukowych⁴⁸, mimo że znał pozytywne opinie władz uniwersyteckich na ich temat. Nie odnotowano też jego stanowiska wobec listu Bolesławy Starmachowej z dnia 2 kwietnia 1947 roku do Bolesława Bieruta w sprawie przyspieszenia procesu ze względu na stan zdrowia Karola Starmacha⁴⁹.

⁴¹ Tamże, sygn. 478/110, Delegacja służbowa dla S. Turskiego, wystawiona przez pełnomocnika rządu w Krakowie, S. Skrzyszewskiego w dniu 14 lutego 1945 roku, k. 80; W. Chmielewski, *Polska...*, s. 166

⁴² Tamże, sygn. 478/ 39, List J. Stroczańki z 25 maja 1947 roku do S. Skrzyszewskiego na tematy ogólne, k. 74,75.

⁴³ Tamże, sygn. 478/ 196, List Skrzyszewskiego z 7 kwietnia 1948 roku do Kazimierzy Pollo z życzeniami, k. 38.

⁴⁴ Szerzej: W. Chmielewski, *Polska administracja...*, s. 235.

⁴⁵ AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/16, Notatka, 22 października 1947 roku, k. 95; tamże, notatka 23 listopada 1947 roku, k. 125 a; tamże, Notatka, 30 grudnia 1947 roku, k. 140, 140 a; tamże, Notatka, 20 marca 1948 roku, k. 188; W. Chmielewski, *Polska administracja...*, s. 562.

⁴⁶ Archiwum Państwowe w Krakowie, zespół: Państwowe Pedagogium, sygn. 51, *Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Pedagogium i Szkoły Ćwiczeń w Krakowie, odbytego dnia 24 maja 1939 r. pod przewodnictwem Dyrektora Zakładu P. Dr Henryka Rowida.*

⁴⁷ R. Terlecki, *Uniwersytet Jagielloński wobec procesu krakowskiego w 1947 roku*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2002, nr 18, s. 236–239.

⁴⁸ AAN, S. Skrzyszewski 478/16, Notatka, 21 sierpnia 1947 roku, k. 47, por.: R. Terlecki, *Uniwersytet Jagielloński...*, s. 237.

⁴⁹ R. Terlecki, *Uniwersytet Jagielloński...*, s. 242.

Wobec Henryka Barycza i Jana Hulewicza — historyków wychowania, profesorów nadzwyczajnych od grudnia 1946 roku⁵⁰, Stanisław Skrzyszewski postanowił zastosować dolegliwe sankcje służbowe. Tymczasem nie spodziewając się zagrożenia ze strony również nowosądeczanina, Henryk Barycz (profesor i minister urodzili się w Nowym Sączu i mieli wspólnych znajomych) zwrócił się do Stanisława Skrzyszewskiego, za pośrednictwem prof. Jana Dąbrowskiego, o zasiłek finansowy na ukończenie wydania książki pamiątkowej, poświęconej prof. Stanisławowi Kotowi, rozpoczętej już w 1934 roku z okazji 30-lecia pracy uczonego i usunięcia go z Katedry Historii Kultury Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po konsultacji z Jakubem Bermanem minister odmówił subwencjonowania książki pamiątkowej. Po pewnych wahaniach, nie przyznał też Kotowi rocznego stypendium na pracę naukową, o które profesor ubiegał się po odwołaniu go z funkcji ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej we Włoszech. O słuszności podjętej decyzji Skrzyszewski został ostatecznie przekonany, gdy doniesiono mu, że z pieniędzy przeznaczonych na potrzeby ambasady Stanisław Kot „finansuje andersowskich studentów we Włoszech”. Inicjatywa wydawnicza Henryka Barycza spowodowała, że Stanisław Skrzyszewski nabrał do niego jeszcze większej nieufności⁵¹.

Minister dążył także do marginalizacji Jana Hulewicza jako człowieka z „grupy londyńskiej”, przewodniczącego Funduszu Kultury Narodowej na uchodźstwie, związanego w kraju i zagranicą ze Stanisławem Kotem i niektórymi działaczami PSL. Zamiar ten Skrzyszewski wobec Hulewicza, podobnie jak i Barycza, starał się wcielić w życie konsekwentnie. Zalecił wiceminister Eugenii Krassowskiej i zastępcom dyrektorów departamentów w Ministerstwie Oświaty Adamowi Uziębło i Zbigniewowi Pomianowskiemu podjęcie odpowiednich kroków. Sam ów również wykazywał w tym względzie konkretne inicjatywy⁵². W rezultacie tych działań, np. profesor Henryk Barycz⁵³ przez kilka lat pracował na Uniwersytecie Wrocławskim, profesor Jan Hulewicz zaś został pozbawiony kierownictwa katedry⁵⁴.

Dużym zaufaniem S. Skrzyszewskiego jako ministra cieszył się prof. Władysław Heinrich, który wiele razy poparł go w trudnych sytuacjach życiowych w latach dwudziestych i trzydziestych. Bliskim współpracownikiem Skrzyszewskiego został Edward Czernichowski, który w okresie międzywojennym był między innymi wizytatorem szkół średnich w Wydziale Oświecenia Publicznego Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego i kierował Instytutem Pedagogicznym w Katowicach. Po wojnie pracował od lutego do końca kwietnia 1945 roku jako naczelnik Wydziału Kształcenia Nauczycieli Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego, a następnie na stanowisku naczelnika Wydziału Kształcenia Nauczycieli i zastępcy dyrektora Departamentu Szkolnictwa Ogólnokształcącego Ministerstwa Oświaty⁵⁵. To właśnie przy pomocy Edwarda Czernichowskiego nawiązywał Stanisław Skrzyszewski w tworzeniu systemu kształcenia nauczycieli do

⁵⁰ H. Barycz, *Historia kultury, nauki, oświaty i wychowania w Uniwersytecie Jagiellońskim*, [w:] *Studia do dziejów Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. S. Mikucki, Kraków 1967, s. 218.

⁵¹ AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/16, Notatka, 15 października 1947 roku, k. 85, 85 a; tamże, sygn. 478/16, Notatka, 17 października 1947 roku, k. 91; tamże, sygn. 478/16, Notatka, 19 listopada 1947 roku, k. 121 a.

⁵² Tamże, Notatki, 15, 17 października 1947 roku, k. 85a, 91; tamże, Notatka, 12 kwietnia 1948 r., k. 226.

⁵³ H. Barycz, *Historia kultury...*, s. 218.

⁵⁴ W. Szulakiewicz, *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944–1956*, Kraków 2006, s. 50–53.

⁵⁵ AAN, zespół: KC PZPR, Centralna Kartoteka, sygn. CK 556, *Ankieta dla aktywu partyjnego*, k. 3,6.

praktyki i koncepcji Henryka Rowida, a następnie od nich odstępował⁵⁶. Na opinii Edwarda Czernichowskiego polegał przy podejmowaniu wielu decyzji o charakterze koncepcyjnym i programowym⁵⁷.

Na uwagę zasługuje stosunek Stanisława Skrzyszewskiego do Szkoły Ćwiczeń Państwowego Pedagogium w Krakowie, w której zdobywali praktyczne umiejętności pedagogiczne jego słuchacze. W nowej rzeczywistości społeczno-politycznej szkoła ta uważana była za placówkę o charakterze elitarnym, skupiającą dzieci rodziców o strukturze społecznej nie odpowiadającej oczekiwaniom władzy. Tadeusz Bizerski, jedna z osób dobrze znająca jej powojenne dzieje wspomina:

Jeszcze za dyrektora [Rudolfa] Hajnosa odwiedził Szkołę Ćwiczeń ówczesny minister oświaty dr Stanisław Skrzyszewski, w czasie tej wizyty kazał dzieciom robotników podnieść rękę. Było ich mało, dlatego szkoła ówczesnym władzom się nie podobała, mimo że w niej wdrażali się do zawodu nauczycielskiego studenci Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Uniwersytetu Jagiellońskiego i Akademii Sztuk Pięknych⁵⁸.

Stanisław Skrzyszewski podejmował szereg inicjatyw organizacyjnych, a zwłaszcza programowych, które zmieniły polskie szkolnictwo, szczególnie pod względem nauczanych treści. Począwszy od połowy 1948 roku w swoich wystąpieniach i proponowanych założeniach programowych odchodził od postulatów Henryka Rowida. Ich treść wyrażała założenia ideologiczno-polityczne partii komunistycznej, znajdujące swój wyraz w hasłach oświatowych, realizowanych w nadchodzących latach.

Zdaniem Bogdana Suchodolskiego w okresie międzywojennym „Rowid stawał się pionierem walki o stałe podnoszenie poziomu wykształcenia pedagogicznego, o przewyciężenie ograniczeń ciążących na nauczycielstwie szkół powszechnych”⁵⁹. Przydatność postulatów pedagogicznych Rowida dla uczniów zakładów kształcenia nauczycieli, mimo obowiązującego na ogół krytycznego stanowiska wobec dorobku polskiej pedagogiki międzywojennej, dostrzegali także inni badacze, zalecając realizację ich treści zawartych np. w wydanych po wojnie dwukrotnie *Podstawach i zasadach wychowania*⁶⁰.

Jan Hulewicz, który dobrze znał dyrektora Państwowego Pedagogium w Krakowie, popierał jego działalność pedagogiczną, stawiał go za wzór człowieka i prawdziwego nauczyciela, pisał:

... w marzeniach i planach Rowida zakład dwuletni nie zadawała go, marzył o dodaniu trzeciego roku studiów i przyznaniu Ped[agogium] praw szkół wyższych nie akademickich. Pedagogium było typową szkołą eksperymentalną. Choć traktowana przez władze państwowe z rezerwą, choć materialnie i prawnie borykające się z wielkimi trudnościami, spełniło b[ardzo] dużą rolę propagandową, oswoiło duże kręgi opinii publicznej z myślą o wyższym kształ[ceniu] naucz[ycieli] szk[ół] powsz[chenych].

⁵⁶ Rola E. Czernichowskiego w powojennym kształceniu nauczycieli była ogromna i wymaga odrębnych badań.

⁵⁷ AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/16, Notatka, 14 marca 1948 roku, k. 174.

⁵⁸ T. Bizerski, *Zmierzch szkoły*, [w:] *Państwowe Pedagogium i Szkoła Ćwiczeń w Krakowie. Z tradycji kształcenia nauczycieli*, koncepcja, wybór tekstów i ilustracji J. Krukowski, B. Morawska-Nowak, Kraków 2011, s. 63. O sprawdzaniu przez Skrzyszewskiego kim byli ich rodzice wspomina również jeden z ówczesnych uczniów, por. J. Biedrzycki, *Ze Lwowa do Ćwiczeniówki*, tamże, s. 139.

⁵⁹ B. Suchodolski, *Wstęp*, [w:] H. Rowid, *Szkoła twórcza*, Warszawa 1958, k. VII.

⁶⁰ J. Kwiatek, *Rowid ciągle aktualny*, „Życie Szkoły” 1958, nr 11, s. 51–53.

Torowało drogę Wyż[szym] Szk[ołom] Ped[agogenicznym], które wyrosły po drugiej wojnie światowej.

[Rowid] wypowiedział ten postulat na III Kongresie Pedagogicznym Z[wiązku] N[auczycielstwa] P[olskiego] we Lwowie w r. 1934. Starał się wówczas przeformować wniosek, że pedagogia powinny się stać tylko jednym typem zakładu kształcenia nauczycieli⁶¹.

Realizację koncepcji kształcenia nauczycieli szkół powszechnych na poziomie wyższym, tworząc wyższe szkoły pedagogiczne, podjęto w czasie, gdy ministrem oświaty był Czesław Wycech⁶². Szybki rozwój szkolnictwa, brak nauczycieli i „czystki” wśród kadry pedagogicznej spowodowały jednak, że na długie lata głównymi zakładami kształcenia nauczycieli dla szkół podstawowych pozostały nadal licea pedagogiczne. O takim kierunku rozwoju polskiego systemu kształcenia nauczycieli, podobnie jak i o rozwoju polskiej oświaty decydował w głównej mierze Stanisław Skrzeszewski.

Powściągliwy w formułowaniu sądów i opinii Czesław Wycech tak wyraził się o Stanisławie Skrzeszewskim i innych osobach, wywierających największy wpływ na polską oświatę:

Na Zjeździe w Łodzi [Ogólnopolskim Zjeździe Oświatowym w Łodzi w czerwcu 1945 roku] Skrzeszewski i Bieńkowski położyli zbyt duży nacisk na reformę szkolnictwa ogólnokształcącego zamiast na szkolnictwo zawodowe, potrzebne dla rozwijającej się gospodarki. Ogólnikowość postulatów propozycji ministerialnych, w odróżnieniu od konkretnych propozycji ZNP na Zjeździe Łódzkim. Ale na ogólnikowość i hasłowość przedłożonych materiałów na Zjazd Oświatowy w Łodzi, wpłynęły moim zdaniem [Czesława Wycecha] inne czynniki: ani jeden z trzech głównych referentów [oprócz Skrzeszewskiego i Bieńkowskiego z referatem o charakterze programowym wystąpiła Żanna Kormanowa] na Zjeździe z ramienia Ministra nie znał dobrze szkolnictwa powszechnego, jego organizacji, braków i niedomagań i podejmowanych prób naprawy. Wszyscy byli ideowymi działaczami [...], ale dzieło reform wymagało gruntownej znajomości przedmiotu i pełnego rozeznania sytuacji i możliwości zniszczonego kraju⁶³.

Nazwisko Stanisława Skrzeszewskiego będzie wiązało się z powojenną odbudową szkolnictwa, a przede wszystkim z jego ideologizacją, zmianą treści nauczania i wychowania oraz kopiowaniem wzorów radzieckich w polskiej oświacie.

⁶¹ Biblioteka PAU i PAN, rkps 10292, J. Hulewicz, fragment pracy poświęconej działalności pedagogicznej Henryka Rowida, napisanej po drugiej wojnie światowej.

⁶² R. Grzybowski, *Wyższe Szkoły Pedagogiczne w Polsce w latach 1946–1956*, Gdańsk 2000, s. 37.

⁶³ Boss, ACzW sygn. 146/76/2, *Materiały w sprawie reformy oświaty w latach 1945–1946*, tom II, bez paginacji.

Witold Chmielewski

STANISŁAW SKRZYSZEWSKI AND HENRYK ROWID

Summary

From the beginning of his educational activity Stanisław Skrzyszewski as the head of Education Department of Polish Committee of National Liberation and then twice the minister of education in 1940s tried to follow the pedagogical ideas represented by Henryk Rowid. He learned about the ideas while working between 1934–1939 in conducted by Rowid State Pedagogium in Kraków. The fact that Skrzyszewski used Rowid's pedagogical achievements was visible mostly after World War II.

The ideas to a great extent influenced the process of rebuilding the educational system of teachers and the appreciation of the role of the Polish Teachers' Association and school self-management, especially class management. The influence of Henryk Rowid's ideas and Kraków Pedagogium was also seen in the first programmes of supplementary courses for unqualified teachers which were obligatory after the war.

Stanisław Skrzyszewski and the Ministry of Education conducted by him emphasized many times a positive attitude towards Henryk Rowid's pedagogical ideas. The minister of education represented such a position between 1947–1948 in the face of pedagogues and academics. He opposed for a change (just like Jan Hulewicz) Zygmunt Myłakowski who criticized the late headmaster of Pedagogium.

In the context of the relation of Stanisław Skrzyszewski and Henryk Rowid and Pedagogium and Kraków academic environment one should emphasize the attitude of the minister of education towards those who had been his friends and colleagues before the war. He represented a positive attitude towards Wanda Bobkowska, and especially towards Marian Gluth and Stanisław Turski. He corresponded with Janina Strocanka. He also mentioned with friendliness Kazimiera Pollo, the teacher from School of Exercises in Pedagogium. He disliked Karol Starmach, Henryk Barycz and Jan Hulewicz. He highly appreciated Edward Czernichowski as he and Henryk Rowid worked under his leadership in the Institute of Pedagogy in Katowice.

Since 1948 Skrzyszewski definitely abandoned Henryk Rowid's pedagogical ideas.